

VIA^o 09/2009 REVISTA DEL CENTRE D'ESTUDIS JORDI PUJOL

Premi Nobel d'Economia (1998). Professor d'Economia i Filosofia a la Universitat de Harvard.

Amartya Sen

El capitalisme més enllà de la crisi*

El Premi Nobel d'Economia atribueix els problemes que estan a la base de la crisi financera actual a l'oblit i a la malversació de la càrrega social i de valors que es troba en els orígens del capitalisme. Amartya Sen es remunta a mitjan segle XVIII -quan el capitalisme encara no tenia nom- per mostrar com fins i tot pels pares de l'economia de mercat van posar fre a tot excés d'entusiasme en relació amb la capacitat d'autorecuperació del mercat. L'autor se serveix de les mateixes paraules d'Adam Smith per afirmar que l'autèntica naturalesa del capitalisme va més enllà del mercat lliure i la maximització de beneficis. La creença implícita en la capacitat d'autoregulació de l'economia de mercat, que és en bona mesura responsable de l'eliminació de les regulacions, ha donat una llibertat a les activitats de malversadors i especuladors que hauria espantat el mateix Adam Smith. Sen es refereix també a la conveniència d'analitzar les causes de la situació actual, no només tenint en compte els postulats de John Maynard Keynes sinó també de la psicologia econòmica d'un autor menys venerat però igualment rellevant com és Arthur Cecil Pigou. I és que -com afirma l'autor-, un dels problemes que cal afrontar, juntament amb les causes de la mala gestió financera, és el col·lapse psicològic i la manca de confiança a què han portat.

* Article aparegut a The New York Review of Books (maig de 2009). Traduit i publicat per VIA amb permís de The New York Review of Books.

1

El 2008 va ser un any de crisi. Primer, vam patir una crisi alimentària, que va amenaçar especialment els consumidors pobres, sobretot a l'Àfrica. Alhora, es va produir un augment rècord del preu del petroli, que va amenaçar tots els països que n'eren importadors. Finalment, i d'una manera més aviat sobtada, a la tardor va arribar la crisi econòmica mundial, que ara està agafant empenta a un ritme trepidant. L'any 2009 sembla que

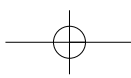
Si bé les grans fortunes han patit pèrdues considerables, el fet cert és que les persones més afectades per la crisi són les que ja estaven malament.

portarà una intensificació aguda de la crisi, i molts economistes anticipen una depressió econòmica a gran escala, potser tan greu com la dels anys trenta del segle xx. Si bé les grans fortunes han patit pèrdues considerables, el fet cert és que les persones més afectades per la crisi són les que ja estaven malament.

Actualment, la qüestió que es planteja amb més força té a veure amb la naturalesa del capitalisme i si cal canviar-la, aquesta naturalesa. Alguns defensors del capitalisme salvatge que s'oposen al canvi estan convençuts que s'està culpant massa el capitalisme per problemes econòmics a curt termini –problemes que segons el moment atribueixen al mal govern (per exemple, per part de l'administració Bush) o al mal comportament d'alguns individus (o el que John McCain va descriure durant la campanya presidencial com «l'avarícia de Wall Street»). D'altres, tanmateix, creuen que el sistema econòmic actual té defectes molt greus i volen canviar-los, tot buscant un enfocament alternatiu que cada vegada més rep el nom de *nou capitalisme*.

La idea d'un vell i un nou capitalisme va tenir un paper molt destacat al simposi titulat «Nou món, nou capitalisme», celebrat al mes de gener a París i copresidit pel president francès Nicolas Sarkozy i per l'exprimer ministre britànic Tony Blair. Ambdós van pronunciar discursos molt eloqüents sobre la necessitat d'un canvi. També ho va fer la cancellera alemanya Angela Merkel, que va parlar de la vella idea alemanya del «mercat social» –un mercat moderat per una sèrie de polítiques de creació de consens– com un possible camí cap al nou capitalisme (tot i que en els darrers anys Alemanya no ho ha fet gaire millor que altres economies de mercat).

És evident que calen idees per canviar l'organització de la societat a llarg termini, així com estratègies per fer front a una crisi immediata. De

les moltes preguntes que poden sorgir, jo en destacaria tres. En primer lloc, ¿necessitem realment una mena de «nou capitalisme» en comptes d'un sistema econòmic que no és monolític, que recolza en diverses institucions escollides des de la pragmàtica i que es basa en valors socials que podem defensar èticament? ¿No hauríem de buscar un nou capitalisme o un «nou món» –recorrent a un altre terme usat a la trobada de París– que adopti una nova forma?

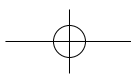
La segona pregunta fa referència al tipus d'economia que cal avui dia, especialment en vista de la crisi econòmica actual. ¿Com valorem el que els economistes acadèmics ensenyen i lloen com a guia per a les polítiques econòmiques –incloent-hi el renaixement del pensament keynesià en els últims mesos, quan la crisi s'ha tornat més ferotge? Més concretament, què ens diu la crisi econòmica actual sobre les institucions i les prioritats que hem d'aspirar a tenir? En tercer lloc, a més de llaurar el camí per arribar a valorar millor quins canvis calen a llarg termini, hem de pensar –i fer-ho ràpid– com podem sortir de la crisi actual generant el menor dany possible.

2

Quines són les característiques que fan que un sistema sigui indubtablement capitalista –ja sigui vell o nou? Si el sistema econòmic capitalista actual s'ha de reformar, com es podria aconseguir que el resultat fos un nou capitalisme i no una altra cosa? En general, es creu que el fet que les transaccions econòmiques es basin en els mercats és una condició necessària perquè una economia es consideri capitalista. De la mateixa manera, la dependència en la cerca de beneficis i la recompensa individual basada en la propietat privada es consideren trets arquetípics del capitalisme. Tot i això, si aquests són els requisits, podem dir que els sistemes econòmics que tenim avui, per exemple a Europa i a Amèrica, són genuïnament capitalistes?

Podem dir que els sistemes econòmics que tenim avui, per exemple a Europa i a Amèrica, són genuïnament capitalistes?

Tots els països rics del món –els europeus, així com els EUA, el Canadà, el Japó, Singapur, Corea del Sud, Austràlia i altres– han depès parcialment, durant força temps, de transaccions i pagaments que majoritàriament es produeixen fora dels mercats. Aquests inclouen els subsidis d'atur, les pensions públiques, altres eines del sistema de seguretat social i la

El capitalisme més enllà de la crisi

provisió per a educació, sanitat i altres serveis distribuïts per disposicions alienes al mercat. Els drets econòmics relacionats amb aquests serveis no es basen en la propietat privada ni en drets de propietat.

A la vegada, per poder funcionar, l'economia de mercat no només ha depès de la maximització dels beneficis sinó també de moltes altres acti-

L'economia de mercat no només ha depès de la maximització dels beneficis sinó també de moltes altres activitats, com ara el manteniment de la seguretat pública i el proveïment de serveis públics.

vitats, com ara el manteniment de la seguretat pública i el proveïment de serveis públics –alguns dels quals han portat la gent molt més enllà d'una economia basada únicament en el benefici. Quan les coses anaven bé, els resultats encomiables del denominat *sistema capitalista* eren fruit d'una combinació d'institucions –l'educació pública, l'atenció sanitària i el transport de masses, entre altres– que no es basaven solament en una economia de mercat orientada a maximitzar els beneficis ni en els drets personals limitats a la propietat privada.

Darrere d'aquesta qüestió n'hi ha una d'encara més bàsica: és *capitalisme* un terme útil avui dia? Certament, la idea de capitalisme ha tingut un paper important en la història, però ara per ara aquesta utilitat es pot haver extingit.

En aquest sentit, els estudis pioners d'Adam Smith al segle XVIII van posar de manifest la utilitat i el dinamisme de l'economia de mercat, i van demostrar per què –i sobretot com– funcionava aquest dinamisme. Les recerques de Smith van oferir un diagnòstic revelador dels efectes del mercat en el mateix moment en què el dinamisme emergia amb força. L'aportació que *La riquesa de les nacions*, publicat l'any 1776, va suposar per entendre el que acabaria anomenant-se *capitalisme* va ser cabdal. Smith va demostrar fins a quin punt la liberalització del comerç sovint pot ser d'allò més útil per generar prosperitat econòmica a través de l'especialització de la producció i la divisió del treball, així com per fer un bon ús de les economies a gran escala.

Aquestes lliçons segueixen sent totalment vigents avui dia (és interessant apuntar que l'impressionant i d'allò més sofisticat estudi analític sobre comerç internacional pel qual Paul Krugman va rebre l'últim Premi Nobel d'Economia està molt relacionat amb les descobertes de Smith de fa més de dos-cents trenta anys). Les anàlisis econòmiques que van seguir

aquells primers plantejaments sobre el mercat i l'ús del capital al segle XVIII han aconseguit consolidar el sistema de mercat en el corpus de l'economia dominant.

No obstant això, al mateix temps que s'anaven aclarint i explicant les aportacions positives del capitalisme a través dels processos de mercat, també se'n va anar evidenciant el vessant negatiu –sovint per als mateixos analistes. Nombrosos crítics socialistes, amb Karl Marx al capdavant, van influir i lluitar per limitar i, en última instància, substituir el capitalisme, malgrat que fins i tot Adam Smith era conscient de les enormes restriccions que suposa basar-se completament en una economia de mercat i en la generació de beneficis. De fet, els primers defensors del mercat, inclòs Smith, no creien que el pur mecanisme de mercat constituís un factor d'èxit per si sol ni que tot se centrés en els beneficis.

Tot i que en el comerç la gent busca satisfer l'interès propi (com va afirmar cèlebrenment Smith, l'interès propi és l'únic que explica per què els forners, els cervesers, els carnisers i els consumidors comercien), una economia només pot operar amb eficàcia sobre la base de la confiança entre les diferents parts. Quan les activitats empresarials, incloses les dels bancs i altres institucions financeres, generen la confiança que poden fer i faran el que prometen, aleshores les relacions entre prestadors i prestataris poden funcionar de manera beneficiosa per a ambdós. Tal com va escriure Adam Smith:

Quan la gent d'un país té prou confiança en la fortuna, l'honestetat i la prudència d'un banquer com per creure que pagarà oportunament els pagarés que se li presentin en qualsevol moment, aquests pagarés passen a tenir el mateix valor que les monedes d'or i plata, per la seguretat que aquestes es poden obtenir en qualsevol moment a canvi d'aquests.¹

Smith va explicar per què a vegades això no succeeix, i, personalment, crec que no hauria trobat res d'estrany en les dificultats que tenen avui dia les empreses i els bancs a causa de la por i la desconfiança generalitza-

Els primers defensors del mercat, inclòs Smith, no creien que el pur mecanisme de mercat constituís un factor d'èxit per si sol ni que tot se centrés en els beneficis.

El capitalisme més enlla de la crisi

des que mantenen congelats els mercats crediticis i que impedeixen una expansió coordinada del crèdit.

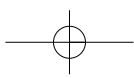
En aquest context també cal esmentar, sobretot tenint en compte que l'«estat del benestar» va aparèixer molt després de Smith, que en tots els

Tot i que en el comerç la gent busca satisfer l'interès propi, una economia només pot operar amb eficàcia sobre la base de la confiança entre les diferents parts.

seus escrits hi predomina l'atenció –i la preocupació– per la situació dels pobres i els més desfavorits. El fracàs més immediat del mecanisme de mercat rau en allò que deixa de fer, per això l'anàlisi econòmica de Smith no ho va deixar tot a la mà invisible del mercat. No només era un defensor del paper de l'estat en la prestació de serveis públics com l'educació i en l'ajut a la pobresa (a més d'exigir més llibertat per als indigents que la que els proporcionaven les lleis reguladores de la pobresa en aquella època), sinó que també sentia una profunda preocupació per la desigualtat i la pobresa que podria sobreviure en una economia de mercat d'èxit.

La manca de claredat en la distinció entre la necessitat i la suficiència del mercat ha estat la responsable d'alguns dels malentesos sobre la idea de Smith del mecanisme de mercat per part de molts dels que se'n proclamen seguidors. Per exemple, la defensa de Smith del mercat d'aliments i les seves crítiques a les restriccions estatals al comerç privat de gra sovint s'han interpretat com si qualsevol interferència de l'estat hagués de comportar un empitjorament de la fam i la desnutrició.

Ara bé, la defensa de Smith del comerç privat pretenia qüestionar la creença que eliminar el comerç d'aliments reduiria el pes de la fam. Això no nega en absolut la necessitat que l'estat intervingui per complementar les operacions del mercat tot creant ocupació i generant ingressos (per exemple, a través de programes d'ocupació). Si l'atur augmentés notablement per circumstàncies econòmiques adverses o polítiques públiques mal gestionades, el mercat no podria tornar a generar, pel seu compte, els ingressos dels que haguessin perdut el seu lloc de treball. Els nous aturats, com va escriure Smith, «o es moririen de gana, o es veurien abocats a buscar formes de subsistència demanant caritat o potser perpetrant grans atrocitats», i «la misèria, la fam i la mortalitat s'imposarien immediatament».² Smith rebutjava les intervencions que exclouen el mercat, però

VIA^o 09/2009 REVISTA DEL CENTRE D'ESTUDIS JORDI PUJOL

no les que l'inclouen alhora que contribueixen a fer les coses importants que aquest pot deixar de fer.

Encara que Smith mai no va utilitzar el terme *capitalisme* (almenys fins on jo he estat capaç d'analitzar), resultaria difícil trobar en les seves obres una teoria que defensés la suficiència de les forces del mercat o la necessitat d'acceptar el domini del capital. A *La riquesa de les nacions* va parlar de la importància dels valors que van més enllà del benefici econòmic; però, de fet, al seu primer llibre, *La teoria dels sentiments morals*, publicat fa exactament un quart de mil·lenni, el 1759, ja havia investigat en profunditat la gran necessitat de dur a terme accions basades en valors més enllà de la cerca de beneficis. Malgrat haver escrit que la «prudència» és «de totes les virtuts, la més útil per a l'individu», també va afirmar que «la humanitat, la justícia, la generositat i l'esperit públic són les qualitats més útils per als altres».³

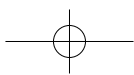
Adam Smith opinava que els mercats i el capital feien un bon treball dins del seu àmbit, però que, en primer lloc, requerien el suport d'altres institucions –incloent-hi serveis públics com les escoles– i de valors diferents de la pura cerca de beneficis. En segon lloc, creia que necessitaven la limitació i la correcció d'altres institucions –per exemple, regulacions financeres ben dissenyades i assistència estatal als més pobres– per tal de prevenir la inestabilitat, la desigualtat i la injustícia.

Si haguéssim de buscar un nou enfocament per organitzar l'activitat econòmica que inclogués una tria pragmàtica de diversos serveis públics i regulacions de qualitat, hauríem de seguir l'agenda de reformes –més que no pas desviar-nos-en– que Smith va elaborar en la seva defensa i crítica simultània del capitalisme.

Adam Smith opinava que els mercats i el capital feien un bon treball dins del seu àmbit, però que requerien el suport de valors diferents a la pura cerca de beneficis.

3

Històricament, el capitalisme no va aparèixer fins que no va haver-hi nous sistemes jurídics i econòmics que van protegir els drets de propietat i van possibilitar una economia basada en la propietat. Els intercanvis comercials no es podien dur a terme amb èxit fins que la moralitat empresarial no aconseguís un comportament contractual sostenible i assequible, en el qual no calgués demandar constantment contractistes que incomplien

El capitalisme més enlla de la crisi

acords, per exemple. La inversió en empreses productives no podia prosperar fins que no s'haguessin moderat les enormes recompenses que exigien les xarxes de corrupció. En aquest sentit, el capitalisme orientat als beneficis sempre s'ha recolzat en altres valors institucionals.

En els darrers anys, les obligacions i les responsabilitats morals i legals associades a les transaccions han esdevingut molt més difícils de rastrejar a causa del ràpid creixement de mercats secundaris que inclouen derivats i altres instruments financers. El prestador d'un préstec d'alt risc (*subprime*) que convenç un prestatari perquè assumeixi riscos imprudents, ara pot vendre els actius financers a terceres parts que no tenen res a veure amb la transacció inicial. Tenint en compte que l'obligació de retre comptes ha desaparegut de manera preocupant, la necessitat de supervisió i regulació es fa molt més evident.

Precisament quan va augmentar la necessitat d'un control estatal és quan la supervisió va caure en picat.

Malgrat tot, el paper de supervisió del govern dels Estats Units al llarg d'aquest mateix període s'ha reduït dràsticament com a conseqüència de la creença creixent en la naturalesa autoreguladora de l'economia de mercat. Precisament quan va augmentar la necessitat d'un control estatal és quan la supervisió va caure en picat. De resultes d'això, el desastre anunciat es va produir finalment l'any passat, i sens dubte ha contribuït enormement a la crisi financera que avui assola el món. La regulació insuficient de les activitats financeres no té implicacions només per a les pràctiques il·legítimes, ja que també afavoreix una tendència a la sobreespeculació que, tal com Adam Smith va afirmar, sol atrapar molts humans en una cerca desesperada de beneficis.

Smith va anomenar els que incentivaven la presa de riscos excessius per obtenir beneficis «malversadors i especuladors», una definició que també resulta adient per als emissors de préstecs hipotecaris d'alt risc (les hipoteques *subprime*) dels darrers anys. En tractar temes com les lleis i la usura, per exemple, Smith defensava l'existència d'una regulació que protegís els ciutadans dels «malversadors i especuladors» que promovien crèdits poc fiables:

Bona part del capital del país quedaria així lluny de les mans que probablement en farien un ús rendible i avantatjós, per caure a mans que segurament el gastarien i el destruirien.⁴

La creença implícita en la capacitat d'autoregulació de l'economia de mercat, que és en bona mesura responsable de l'eliminació de les regulacions als Estats Units, donava una llibertat tal a les activitats de malversadors i especuladors que hauria espantat Adam Smith.

La crisi econòmica actual ha estat motivada, en part, per una sobreestimació de la saviesa dels processos de mercat, i avui dia s'està aguditzant per l'ansietat i la manca de confiança en el mercat financer i en les empreses en general. Aquesta sensació s'ha posat de manifest en les reaccions del mercat a tot el seguit de plans d'estímul –inclòs el pla de 787.000 milions de dòlars convertit en llei al mes de febrer per part de la nova administració Obama. Adam Smith ja va identificar aquests problemes al segle XVIII, però els que han estat al poder en els últims anys no hi han volgut prestar atenció, sobretot als Estats Units, on no han deixat de citar Smith per donar suport a la idea d'un mercat sense barreres.

4

Darrerament Adam Smith s'ha citat en moltes ocasions –tot i que no s'ha llegit en tantes altres–, però la gran novetat ha estat la recuperació de la figura de John Maynard Keynes. Sens dubte, la crisi múltiple que vivim i que ens està apropant cada vegada més a una depressió té trets keynesians molt clars: els ingressos reduïts d'un grup de persones han fet que aquestes reduïssin el consum, fet que al seu torn ha provocat una disminució dels ingressos d'altres.

Ara bé, Keynes només ens pot salvar fins a un cert punt, per això hem de mirar més enllà de la seva obra per entendre la crisi actual. Hi ha un economista amb una rellevància molt menys reconeguda que Keynes, i que n'és un rival intel·lectual, anomenat Arthur Cecil Pigou. També va treballar a Cambridge, al King's College, en temps de Keynes, però estava molt més preocupat que aquest per la psicologia econòmica i les maneres com podia influir en els cicles empresarials i aguditzar i endurir una recessió econòmica que podria derivar en una depressió (tal com veiem ara mateix). Pigou atribuïa part de les fluctuacions econòmiques a «causes psicològiques» consistents en «variacions en el to mental de les persones que controlen la indústria,

Smith va anomenar «malversadors i especuladors» els que incentivaven la presa de riscos excessius per obtenir beneficis.

El capitalisme més enlla de la crisi

que generen errors atribuïbles a un optimisme o un pessimisme excessiu en les seves previsions empresarials».⁵

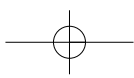
Resulta difícil negar que avui dia, a més dels efectes keynesians d'un declivi reforçat per diverses bandes, ens trobem davant d'«errors [...] d'un pessimisme excessiu». Pigou va posar un èmfasi especial en la necessitat de descongelar el mercat creditici quan l'economia és víctima d'un pessimisme excessiu:

Per això, si els altres elements es mantenen, el fenomen actual de fallides empresarials s'estendrà en més o menys mesura segons si els préstecs dels banquers, davant la crisi de demanda, són més o menys fàcils d'obtenir.⁶

A pesar de les enormes injeccions de liquiditat que s'han efectuat en l'economia nord-americana i europea, procedents majoritàriament del govern, fins ara els bancs i les institucions financeres no s'han mostrat disposats a descongelar el mercat creditici. Hi ha altres empreses que segueixen fent fallida, en part com a resposta a una demanda ja reduïda (el procés «multiplicador» keynesià), però també a la por que la demanda encara caigui més en el futur, enmig d'un clima de negativitat general (el procés de pessimisme infecció de Pigou).

Un dels problemes que l'administració Obama ha d'afrontar és que la crisi real, fruit d'una mala gestió financera i d'altres transgressions, s'ha magnificat en molts moments per un col·lapse psicològic. Les mesures que s'estan debatent ara mateix a Washington i a altres indrets per regenerar el mercat creditici inclouen rescats –amb el requeriment explícit que les institucions financeres subvencionades atorguin crèdit–, l'adquisició per part del govern d'actius tòxics, assegurances contra la incapacitat de tornar crèdits i la nacionalització de bancs. (L'última proposta espanta molts conservadors de la mateixa manera que la gestió privada dels diners públics concedits als bancs preocupa aquells que volen que es retin competes.) Tenint en compte la pobra resposta del mercat a les mesures del go-

A pesar de les enormes injeccions de liquiditat que s'han efectuat en l'economia nord-americana i europea, els bancs no s'han mostrat disposats a descongelar el mercat creditici.

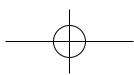
vern, cada mesura s'hauria de valorar segons l'impacte que té en la psicologia de les empreses i els consumidors, sobretot als Estats Units.

5

El contrast entre Pigou i Keynes també és rellevant per un altre motiu. Keynes estava molt interessat a saber com incrementar la renda agregada, i estava relativament menys compromès amb l'anàlisi dels problemes que genera la distribució desigual de la riquesa i el benestar social. En canvi, Pigou no només va escriure un clàssic sobre l'economia del benestar, sinó que va ser pioner en el càlcul de la desigualtat econòmica com a indicador per valorar l'economia i dissenyar polítiques econòmiques.⁷ Com que el patiment de les persones més desfavorides d'una economia –i del món– exigeix una atenció urgent, la cooperació entre empreses i govern no es pot limitar a l'expansió coordinada d'una economia. És del tot indispensable prestar atenció als més deseparats a l'hora de definir un pla de resposta a la crisi actual, anant més enllà de les mesures que propiciïn una expansió econòmica general. Les famílies amenaçades per l'atur, sense assistència sanitària i amb dificultats socials i econòmiques han rebut un dels cops més forts, per això ara cal tenir molt presents les limitacions del sistema keynesià per resoldre les seves dificultats.

Un altre aspecte en què s'ha de complementar el treball de Keynes fa referència a la poca atenció que va donar als serveis socials –de fet, fins i tot Otto von Bismarck tenia més a dir-hi que Keynes. Que l'economia de mercat pot revelar-se especialment ineficaç per oferir béns públics (com ara l'educació i la sanitat) és una qüestió que han debatut els principals economistes del nostre temps, com Paul Samuelson i Kenneth Arrow. (Pigou també va contribuir-hi en subratllar els «efectes externs» de les transaccions mercantils, en què els guanys i les pèrdues no es limiten als compradors o venedors directes.) Encara que òbviament és un problema a llarg termini, val la pena assenyalar que la mossegada d'una crisi pot ser molt més dolorosa si la sanitat, en especial, no està garantida per a tothom.

En aquest sentit, si no es disposa d'un sistema nacional de salut, cada lloc de treball que es perd fa augmentar l'exclusió en els serveis de salut bàsics, ja que les assegurances mèdiques privades estan vinculades a la

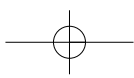
El capitalisme més enlla de la crisi

La mossegada d'una crisi pot ser molt més dolorosa si la sanitat no està garantida per a tothom.

pèrdua d'ingressos o del lloc de treball. Actualment els Estats Units tenen una taxa d'atur del 7,6%, fet que està generant molta pobresa. Convé preguntar-se com ho van fer països europeus com França, Itàlia i Espanya, que van registrar taxes d'atur molt més altes durant dècades, per aconseguir evitar un col·lapse total de la seva qualitat de vida. La resposta es troba, en part, en el funcionament de l'estat del benestar a Europa, que té assegurances d'atur molt més sòlides que als Estats Units i, sobretot, que garanteix l'accés als serveis mèdics bàsics a tota la població.

El fracàs del mecanisme de mercat per facilitar un sistema de salut a tothom ha estat flagrant, especialment als Estats Units, però també a la Xina, on després d'haver abolit la sanitat universal l'any 1979 s'ha produït una frenada en sec en els avenços relatius a salut i longevitat. Abans de les reformes econòmiques d'aquell any, tots els ciutadans xinesos tenien garantit l'accés a la sanitat, que estava finançada per l'Estat o les cooperatives, encara que fos a un nivell molt bàsic. Quan la Xina va eliminar el sistema contraproduent de col·lectius i comunes agrícoles i d'unitats industrials gestionades per burocràcies, va aconseguir que la taxa de creixement del seu producte interior brut fos la més elevada del món. Però, a la vegada, empesa per una nova fe en l'economia de mercat, la Xina també va abolir el sistema de salut universal, i després de les reformes de 1979, l'assegurança mèdica s'havia de comprar individualment (excepte en alguns casos molt puntuals en què l'Estat o alguna gran empresa l'oferia als treballadors i els familiars al seu càrrec). Arran d'aquest canvi, els avenços en longevitat que havia experimentat la Xina van aturar-se bruscament.

A la Xina, aquesta situació ja resultava força problemàtica quan la renda agregada creixia a un ritme vertiginós, però sembla que esdevindrà un problema molt més greu quan l'economia xinesa es desacceleri del tot, com succeeix ara. Tant el Govern xinès com l'Administració nord-americana estan intentant instaurar de manera gradual un sistema de salut universal. Encara que en ambdós països hi ha moltes rectificacions per fer, aquests haurien de ser elements clau per fer front a la crisi econòmica i aconseguir una transformació de les societats a llarg termini.

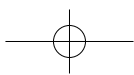

6

Si bé la recuperació de la figura de Keynes pot contribuir tant a l'anàlisi econòmica com al disseny de polítiques, cal aspirar a molt més. Sovint es considera que Keynes és una mena de personatge «rebel» de l'economia contemporània, però la realitat és que va estar a punt d'esdevenir guru d'un nou capitalisme centrat a estabilitzar les fluctuacions de l'economia de mercat (una altra vegada prestant poca atenció a les causes psicològiques de les fluctuacions empresarials). Tot i que Smith i Pigou tenen la reputació de ser economistes més aviat conservadors, moltes de les reflexions profundes sobre la importància de les institucions no mercantils i els valors no orientats al benefici van ser obra seva, i no pas de Keynes i els seus seguidors.

Una crisi no només representa un repte immediat que s'ha d'afrontar. També és una oportunitat per solucionar problemes a llarg termini quan la gent està disposada a reconsiderar convencions establertes. És per això que, davant la crisi actual, esdevé important fer front a qüestions que no s'han tingut en compte durant molt de temps, com la conservació del medi ambient o el sistema de salut pública, així com la necessitat de transport públic, que en les últimes dècades s'ha deixat de banda i que segueix marginada –al moment d'escriure aquest article– fins i tot de les primeres mesures polítiques anunciades per l'administració Obama. No hi ha dubte que la viabilitat econòmica és rellevant, però, com mostra l'exemple de l'estat indi de Kerala, és possible disposar d'un sistema de salut universal garantit per l'estat a un cost relativament baix. D'ençà que la Xina va eliminar el sistema de salut universal el 1979, Kerala –que segueix tenint-lo– l'ha superat considerablement en esperança de vida i en indicadors com la mortalitat infantil, malgrat tenir una renda per càpita molt inferior. Així doncs, els països pobres també tenen oportunitats.

Tanmateix, els reptes més destacables són els que es plantegen als Estats Units, que ja registren el nivell de despesa per càpita en sanitat més alt de tot el món, però que encara tenen un nivell d'èxit en la matèria relativament baix i quaranta milions de persones sense accés garantit al sistema de salut. Part del problema té a veure amb l'actitud dels ciutadans, per això cal corregir, a través d'un debat públic, certes percepcions totalment distorsionades sobre el funcionament d'un sistema nacional

El capitalisme més enllà de la crisi

de salut. Per exemple, és força comú creure que als sistemes nacionals de salut europeus ningú no pot escollir els metges, fet que no és cert en absolut.

També és necessari entendre millor les opcions que tenim a l'abast. Als Estats Units, els debats sobre la reforma sanitària s'han centrat excessivament en el model canadenc –un sistema de salut pública que no permet disposar d'atenció mèdica privada–, mentre que a Europa occidental els serveis nacionals de salut garanteixen l'accés de tothom a la sanitat però també permeten, a més del sistema públic, que els que tinguin els recursos i els hi vulguin gastar puguin recórrer a la medicina i les assegurances mèdiques privades. No queda clar per què als rics, que poden gastar-se els diners lliurement en iots i altres béns de luxe, no se'ls hauria de permetre

Personalment, sóc del parer que les crisis econòmiques actuals no requereixen un «nou capitalisme», però sí que exigeixen donar un nou enfocament a velles idees, com les de Smith i Pigou.

gastar-los en ressonàncies magnètiques o escàners. Si ens guiem pels arguments d'Adam Smith sobre la diversitat d'institucions i la inclusió de diverses motivacions, veurem que podem posar en marxa mesures pràctiques que produirien enormes canvis al món en què vivim.

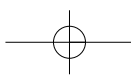
Personalment, sóc del parer que les crisis econòmiques actuals no requereixen un «nou capitalisme», però sí que exigeixen donar un nou enfocament a velles idees, com les de Smith i, més a prop en el temps, Pigou, que en molts casos, per desgràcia, no s'han tingut en compte. També convé tenir una percepció clara del funcionament real de les institucions, i de com diverses organitzacions –des del mercat fins a les institucions públiques– poden anar més enllà de les solucions a curt termini i contribuir a aconseguir un món econòmic més acceptable.

Això ho hem deixat, però potser s'hauria de treure, no? O si més no posar una referència a peu de pàgina indicant d'on s'ha tret l'article?

NOTES

1 Smith, Adam. *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. [Edició d'R. H. Campbell i A. S. Skinner]. Clarendon Press, 1976, I, II.ii.28, pàg. 292. [Traducció al català: Smith, Adam. *Indagació sobre la naturalesa i les causes de la riquesa*. Barcelona: Edicions 62, 1991.]

2 Smith, Adam. *The Wealth of Nations*. I, I.viii.26, pàg. 91. [Traducció al català: Smith, Adam. *La riquesa de les nacions*. Barcelona: Edicions 62, 1991.]

VIA^o 09/2009 REVISTA DEL CENTRE D'ESTUDIS JORDI PUJOL

3 Smith, Adam. *The Theory of Moral Sentiments*. [Edició de D. D. Raphael i A. L. Macfie]. Clarendon Press, 1976, pàg. 189-190. [Traducció al castellà: Smith, Adam. *La teoría de los sentimientos morales*. Madrid: Alianza, 2004.]

4 Smith, *The Wealth of Nations*, I, II.iv.15, pàg. 357.

5 Pigou, A. C. *Industrial Fluctuations*. Londres: Macmillan, 1929, pàg. 73.

6 Pigou, *Industrial Fluctuations*, pàg. 96.

7 Pigou. *The Economics of Welfare*. Londres: Macmillan, 1920. [Traducció al castellà: *La economía del bienestar*. Madrid: Aguilar, 1946.] Els estudis actuals sobre desigualtat econòmica -incloent-hi les grans aportacions d'A. B. Atkinson- s'han inspirat en gran mesura en la iniciativa pionera de Pigou (vegeu: Atkinson. *Social Justice and Public Policy*. MIT Press, 1983).

